

Auteur: Ambrosius Duuk

Als jij zorgt voor degene die jou ooit kapot maakte

Trauma en het dilemma van de hulpbehoevende ouder

Trauma en het dilemma van de hulpbehoevende ouder

Inleiding

Er is een moment dat veel getraumatiseerde volwassenen vroeg of laat meemaken. De ouders worden ouder. Het lichaam geeft het op. De vraag dient zich aan soms hardop gesteld door familie, soms onuitgesproken maar des te zwaarder voelbaar:

En nu? Ga jij voor ze zorgen?

Het is een vraag die snijdt op meerdere plaatsen tegelijk. Want de persoon die nu hulp nodig heeft, is dezelfde persoon die ooit de bron was van wat jou kapot maakte. Hetzelfde gezicht. Dezelfde stem. Hetzelfde huis, misschien.

Dit boek gaat over dat dilemma. Niet om je te vertellen wat je moet doen. Niet om je schuld te geven als je nee zegt, en niet om je een heilige te maken als je ja zegt. Maar om te benoemen wat er werkelijk speelt in je hoofd, in je lichaam, in de sociale druk die op je neerkomt zodat jij vanuit kennis en zelfrespect een keuze kunt maken die van jou is.

Dit boek is geschreven voor getraumatiseerde volwassenen die in deze situatie terechtkomen of dreigen te komen. Het is ook bedoeld voor professionals die hen begeleiden: psychologen, psychiatrisch verpleegkundigen, coaches, maatschappelijk werkers. Want dit onderwerp verdient meer ruimte in de spreekkamer dan het doorgaans krijgt.

Trauma en het dilemma van de hulpbehoevende ouder

Deel I: Wat er werkelijk speelt

1. Het zenuwstelsel vergeet niets

Trauma is geen herinnering. Dat is het misverstand dat het meest schade aanricht. Trauma is een toestand van het zenuwstelsel een patroon van activatie dat ingesleten raakt in het lichaam zelf. Spieren, ademhaling, hartslag, de manier waarop ogen onbewust de ruimte scannen. Wanneer een getraumatiseerde volwassene de nabijheid zoekt of moet zoeken van de persoon die ooit de bron was van onveiligheid, reageert het zenuwstelsel niet op de vraag: is dit nu gevaarlijk? Het zenuwstelsel reageert op herkende patronen. Dezelfde lichaamsgeur. Een specifieke intonatie. Een handbeweging. Een stilte die aanvoelt als die andere stilte, van vroeger. Dit noemen we neuroceptie, het onbewuste, voortdurende scanproces van het zenuwstelsel dat veiligheid en gevaar detecteert buiten het bewuste denken om. Bij mensen met een complex trauma-geschiedenis is dit systeem fijn afgesteld op heel specifieke prikkels. De aanwezigheid van de ouder kán een van die prikkels zijn. Dat betekent dat "even langsaan" voor de getraumatiseerde volwassene neurologisch iets heel anders is dan voor iemand met een veilige hechtingsgeschiedenis. Wat voor buitenstaanders uitziet als een gewoon familiebezoek, is voor het lichaam soms een gevechtsvoorbereiding.

Ik stond voor de deur van haar flat en merkte dat ik al twintig minuten op de stoep stond. Mijn hand ging niet naar de bel. Ik wist precies waarom niet, maar kon het niet uitleggen aan iemand die het nooit gevoeld heeft.

Trauma en het dilemma van de hulpbehoevende ouder

Dit is geen overdrijving. Dit is fysiologie. En het is de eerste reden waarom de vraag "ga je voor ze zorgen?" zo ongelooflijk complex is.

2. De onbeantwoorde loyaliteit

Kinderen zijn van nature loyaal aan hun ouders. Dat is evolutionair bepaald: overleven is afhankelijk van de zorgfiguur, dus het kind past zich aan, excuseert, rationaliseert, geeft zichzelf de schuld. "Als ik maar lief genoeg ben, als ik maar goed genoeg presteer, als ik maar onzichtbaar genoeg ben..." Die loyaliteit verdwijnt niet vanzelf als je volwassen wordt. Ze gaat ondergronds. Ze transformeert in schuldgevoel, in de reflex om anderen eerst te bedienen, in de moeite die het kost om grenzen te stellen. En dan, als de ouder hulpbehoevend wordt, keert die vroegkinderlijke loyaliteit terug. Vaak in de gedaante van hoop. Want hulpbehoevende mensen zijn kwetsbaar. En kwetsbaarheid activeerde bij het getraumatiseerde kind misschien een patroon van zorgen als strategie om erbij te horen.

Misschien nu. Misschien als ik er nu voor haar ben, zegt ze eindelijk dat het haar spijt. Misschien laat ze nu eindelijk zien dat ze van me houdt. Misschien is dit het moment.

Die gedachte is begrijpelijk. Ze is ook gevaarlijk, niet omdat hoop fout is, maar omdat ze de beslissing om te zorgen baseert op een verwachting die zelden uitkomt. Mensen veranderen zelden fundamenteel als ze oud en ziek worden. Soms worden ze zachter. Soms worden ze juist harder, bitterder, veeleisender. De kans dat de zorgrelatie wordt wat de ouder-kindrelatie nooit was, is klein. En de prijs die betaald wordt als die hoop wederom niet ingelost wordt, is groot.

Trauma en het dilemma van de hulpbehoevende ouder

3. Het morele geweld van de omgeving

Buiten het eigen hoofd en lichaam is er nog een derde kracht: de sociale omgeving. Familie. Buren. Kennissen. Kerk. Cultuur. Ze produceren allemaal variaties op dezelfde boodschap:

"Je laat toch je moeder niet in de steek?" "Het is je vader, hoe dan ook." "Je zult er later spijt van krijgen." "Ze heeft het misschien niet goed gedaan, maar ze heeft je wel grootgebracht."

Dit zijn geen neutrale observaties. Dit is morele druk, verpakt als wijsheid of zorg. En ze is bijzonder effectief bij mensen die al hun hele leven moeite hebben met het verdedigen van hun eigen grenzen, omdat dat nooit veilig was. Wat hier zelden gezegd wordt: de verplichting tot filial piety, de culturele plicht om voor ouders te zorgen, is een norm die gebouwd is op de aanname van een gemiddelde ouder-kindrelatie. Ze gaat stilzwijgend uit van ouders die hun rol hebben vervuld. Ze houdt geen rekening met ouders die die rol hebben misbruikt. De norm is niet onethisch. De toepassing ervan op situaties van ouderlijk misbruik is dat wél.

Deel II: Het dilemma in al zijn lagen

4. Helpen; wat dat werkelijk betekent

Als het woord "helpen" valt in de context van een traumatische ouder-kindrelatie, worden er minstens drie verschillende dingen tegelijk bedoeld. Het is zinvol om die uit elkaar te trekken.

Praktische zorg:

Boodschappen doen, vervoer regelen, medicijnen ophalen, contact met huisarts of thuiszorg onderhouden, geldzaken beheren. Dit is concreet en zichtbaar. Het vraagt tijd en energie, maar het vereist niet noodzakelijkerwijs nabijheid in emotionele zin.

Emotionele aanwezigheid:

Luisteren. Gezelschap bieden. Troost geven. Dit is het domein waar de pijn het grootst is, omdat het vraagt om een soort aanwezigheid die het zenuwstelsel niet altijd kan opbrengen zonder schade aan zichzelf.

Regie overnemen:

Beslissingen nemen. Wonen, zorg, financiën regelen. Dit is het zwaarste niveau niet alleen omdat het veel werk is, maar omdat het de getraumatiseerde volwassene opnieuw in een asymmetrische afhankelijkheidsrelatie plaatst, nu met omgekeerde rollen.

Het onderscheid tussen deze drie niveaus is belangrijk omdat helpen op het ene niveau niet hoeft te betekenen dat je ook op de andere niveaus aanwezig bent. Iemand kan thuiszorg regelen zonder zelf elke dag aan het bed te zitten. Dat is ook helpen.

Trauma en het dilemma van de hulpbehoevende ouder

5. Niet helpen: wat dat werkelijk betekent

Het woord "niet helpen" wordt door de omgeving vaak gelijkgesteld aan verlaten, in de steek laten, je rug toekeren. Dat is een versimpeling die schade doet.

Niet helpen kan betekenen: geen directe zorg verlenen, maar professionals inschakelen die dat wel kunnen. Geen emotionele aanwezigheid bieden, maar ervoor zorgen dat er andere mensen zijn. Afstand bewaren om jezelf te beschermen, zonder de verantwoordelijkheid voor de situatie volledig te negeren. Er is ook een meer radicale positie: volledig geen contact. Geen betrokkenheid. Geen informatie. Dit is de positie die het sterkst gestigmatiseerd wordt en tegelijkertijd de positie die voor sommige mensen de enige is die herstel en functioneren mogelijk maakt.

Mensen vroegen me altijd of ik geen spijt zou krijgen als hij doodging terwijl ik geen contact had. Ik heb die vraag lang met me megedragen. Uiteindelijk begreep ik: het spijt bestaat al. Het bestaat over wat er niet was. Over wat hij nooit heeft gegeven. Of ik erbij was toen hij stierf, voegt daaraan niets toe en neemt er niets van weg.

Afstand is niet hetzelfde als onverschilligheid. Soms is het de meest bewuste, meest doordachte keuze die iemand kan maken.

Trauma en het dilemma van de hulpbehoevende ouder

6. De positie die niemand je leert innemen

Tussen "volledig zorgen" en "volledig afstand" ligt een breed en weinig besproken middenveld.

Het is de ruimte van de voorwaardelijke betrokkenheid aanwezig zijn op eigen voorwaarden, binnen grenzen die jij bepaalt, op een manier die jouw zenuwstelsel kan verdragen.

Dat kan eruitzien als: contact via de telefoon maar niet fysiek. Betrokken zijn bij zorgbeslissingen maar niet de uitvoerende. Aanwezig zijn bij cruciale momenten maar niet beschikbaar voor dagelijkse zorg. Zorg organiseren zonder zelf de zorgverlener te zijn.

Deze positie vereist duidelijkheid, naar jezelf én naar anderen. Ze vereist ook de bereidheid om die duidelijkheid te verdedigen, want de omgeving zal haar waarschijnlijk niet begrijpen of accepteren.

Maar ze bestaat. Ze is geldig. En ze wordt te zelden benoemd.

Deel III: Hoe kom je tot een keuze die van jou is

7. De verkeerde vragen loslaten

Voordat je kunt bepalen wat jouw positie is, helpt het om een aantal vragen actief los te laten. Niet omdat ze niet begrijpelijk zijn, maar omdat ze je niet verder brengen.

"Verdient hij dit eigenlijk wel?" Dit is de vraag van het kind dat nog steeds gerechtigheid zoekt. Dat kind heeft gelijk dat het onrechtvaardig was. Maar de vraag of de ouder zorg verdient of niet verdient, lost het dilemma niet op.

"Wat zullen anderen denken?" Dit is de vraag van de sociale overleving. Ze is begrijpelijk. Ze is ook het meest verlammen van alle vragen, omdat ze je plaatst in de regie van anderen over jouw leven.

"Zal ik er later spijt van krijgen?" —Dit is de angstvraag. Spijt is reëel. Maar de vraag is: waarover? Spijt over wat je hebt gedaan of nagelaten in de toekomst, of spijt over wat je hebt gedaan of nagelaten voor jezelf?

Trauma en het dilemma van de hulpbehoevende ouder

8. De juiste vraag stellen

Er is één vraag die het meeste draagvlak geeft voor een duurzame keuze:

Wat kan ik doen, op een manier die mijn eigen herstel en functioneren niet fundamenteel in gevaar brengt?

Dit is geen vraag van zelfzuchtigheid. Het is een vraag van duurzaamheid. Want een keuze die jou beschadigt, is op de langere termijn ook geen keuze die goed is voor de ander.

Wat jij kunt dragen, hangt af van factoren die voor iedereen anders zijn: de aard van het trauma, de huidige stabiliteit van je zenuwstelsel, de steun die je hebt, de andere eisen die het leven aan je stelt, de vraag of er contact met de ouder mogelijk is dat jou niet activeert in onveiligheid.

Er is geen universeel antwoord. Maar het stellen van de juiste vraag is het begin van een antwoord dat van jou is.

Trauma en het dilemma van de hulpbehoevende ouder

9. De rol van professionele begeleiding

Dit dilemma is te groot voor alleen. Niet omdat je zwak bent, maar omdat het vraagstukken raakt die verweven zijn met de diepste lagen van hechting, identiteit en overleving. Het is geen kwestie die je in je eentje, met gezond verstand, netjes kunt oplossen. Professionele begeleiding van een traumatherapeut, een psychiatisch verpleegkundige, een gespecialiseerde coach biedt de ruimte om de lagen te ontwarren. Om het verschil te zien tussen wat je voelt en wat je denkt te moeten voelen. Tussen wat je kiest en wat je reflexmatig doet.

Mensen die in overlevingsmodus leven, mensen die hun leven lang hebben gefunctioneerd vanuit aanpassing, controle en zelfverlies hebben hulp nodig. Het dilemma van de hulpbehoevende ouder is een van de situaties waarin die overlevingspatronen het hardst worden aangesproken. En het is precies de situatie waarin het zinvol is om niet alleen te staan.

Deel IV — Als je ja zegt

10. Zorgen zonder jezelf te verliezen

Als je besluit, bewust, op eigen voorwaarden om betrokken te zijn bij de zorg voor een ouder die jou ooit heeft beschadigd, zijn er een aantal principes die het verschil maken tussen een keuze die je draagt en een keuze die je uitput.

Begrens de rol, niet alleen de tijd:

Het is niet voldoende om te zeggen "ik kom twee keer per week". De vraag is: waarvoor kom ik? Welke taken pak ik op en welke niet? Maak dit concreet — voor jezelf, en zo nodig ook voor de ouder en eventuele andere familieleden.

Bouw ontlasting in:

Zorg voor een vaste plek een persoon, een therapieruimte, een dagboek — waar je het kunt laten landen wat er tijdens het zorgen wordt geactiveerd. Zonder ontlasting hoopt activatie zich op.

Houd het zenuwstelsel in de gaten:

Let op de vroege signalen: slaap, prikkelbaarheid, het gevoel dat je "dichtklapt" of juist niet meer tot rust kunt komen. Dit zijn de eerste tekenen dat de belasting te groot wordt. Eerder bijsturen kost minder dan later herstellen.

Geef de ouder niet de macht over jouw evaluatie:

Een van de gevaarlijkste valkuilen: dat je de maatstaf voor of je het goed doet, legt bij de persoon voor wie je zorgt. Als die persoon nooit in staat was om jou te zien, is diezelfde persoon niet in staat om jou nu adequaat te bevestigen. Zoek die validatie ergens anders.

Deel V: Als je nee zegt

11. Nee is ook een antwoord

Er is geen wet die zegt dat een kind, ook een volwassen kind, verplicht is om persoonlijk zorg te verlenen aan een ouder die hem of haar heeft beschadigd. Moreel noch juridisch. Nee zeggen tegen directe zorg is niet hetzelfde als de dood wensen. Het is niet hetzelfde als haten. Het is niet hetzelfde als loslaten van alle menselijkheid. Het is een keuze om zichzelf te beschermen tegen verdere schade. Die keuze mag er zijn. Ze verdient geen verontschuldiging.

Ik heb jaren geprobeerd het uit te leggen aan mensen die het niet begrepen. Op een gegeven moment heb ik ermee gestopt. Niet iedereen hoeft het te begrijpen. Ik hoef het niet uit te leggen. Ik hoef alleen te weten waarom ik deze keuze maak, en dat weet ik.

Wat wél zinvol is, is om met iemand te praten die het begrijpt. Niet om toestemming te vragen, maar om het een plek te geven. Want ook de keuze voor afstand heeft een emotionele prijs. Rouw, om wat nooit was. Opluchting, soms vermengd met schuldgevoel. Vrijheid, soms vermengd met verdriet.

Al die emoties mogen er zijn. Ze zijn geen signaal dat je de verkeerde keuze hebt gemaakt. Ze zijn het bewijs dat je een mens bent die het niet makkelijk heeft genomen.

Trauma en het dilemma van de hulpbehoevende ouder

Afsluiting: Van overleven naar leven

Dit boek heeft geen eenvoudig einde, omdat het dilemma dat het beschrijft geen eenvoudig einde kent. Er is geen formule die voor iedereen werkt. Er is geen keuze die zonder prijs is. Er is geen positie die alle pijn wegneemt.

Wat er wél is, is de mogelijkheid om een keuze te maken die van jou is. Een keuze die niet wordt ingegeven door angst, door sociale druk, door de onvervulde hoop op erkenning die nooit is gekomen. Maar door wat jij, jij als persoon, jij als lichaam, jij als iemand die heeft overleefd wat er te overleven viel, werkelijk aankunt en wilt.

Dat is wat ik bedoel met van overleven naar leven. Niet dat het leven makkelijk wordt. Maar dat de keuzes in dat leven eindelijk die van jou zijn.

Je hoeft het niet alleen te dragen. Je hoeft het ook niet op te lossen. Je hoeft alleen eerlijk te zijn over wat je kunt dragen. De rest volgt.

Als je herkent wat je in dit boek hebt gelezen, als je voelt dat het tijd is om dit met begeleiding aan te gaan, ga dan die begeleiding aan. Niet om te worden gered. Maar om niet langer alleen te staan.